

**TÍTOL: UN FANTASMA RECORRE EL MANIFEST:
EL FANTASMA DEL FEMINISME**

AUTOR: VIVIANA NORMAN I MABEL BELLUCCI

ANY: 1998

**SECRETARIA NACIONAL DE FORMACIÓ DE LA FORJA - JOVENT
REVOLUCIONARI**

Per al socialisme internacional, el 1998 és un any de recordatori per la Insurrecció de París i l'aparició del Manifest Comunista. Aquest últim, especialment, adquireix rellevància per ser el document d'identitat del proletariat industrial, encara més en el context dels temporals postmoderns i del neoconservadurisme, que lluiten per perdurar.

El moviment feminista en temps del manifest

El Manifest Comunista és la crida a l'emancipació humana de més gran influència universal des de la Declaració dels Drets de l'Home. Malgrat haver pensat la classe obrera com un tot, el subjecte enunciat serà els homes adults. En aquest document, els particularismes de gènere i de l'edat no tenien estatut de conflicte. Aquests matisos sexistes podrien ser compresos en l'esdevenir dels esdeveniments històrics, però no per això poden ser justificats justificar-los. És del nostre interès recrear el clima d'idees emancipatòries de l'època entorn de la qüestió femenina, amb l'intent de visibilitzar aquest col·lectiu amb les seves noves singularitats, impreses a partir de les revolucions Francesa i Industrial. En aquesta direcció, descobrim que van existir massa puntes com perquè passessin desapercbudes de la problemàtica social de llavors: dones obreres, dones lluitadores, dones escriptores, dones pensadores, dones sufragistes, dones demandant, dones aclamant justícia en l'espai del públic. Mentre que en l'espai del privat, la divisió sexual del treball -determinada per la reproducció biològica- va ser entesa de representacions patriarcals: com una divisió natural, amb tot el que aquest sentit invoca i , per tant, esbiaixant la seva categoria de construcció socio-cultural.

I què va passar amb Marx i la seva mirada crítica? Furgar en el seu món privat i afectiu és descobrir la seva necessitat de mantenir-se en regla, sota les pautes de la sexualitat reproductiva i l'estatus quo familiar monogàmic i burgès. És oportú rescatar en aquest cas, com en altres punts, el lema paradigmàtic de les feministes de la segona ona: allò personal és polític. Si Marx va poder manejar la seva intimitat amb una moral judeo-victoriana sense parpellejos, per què ens hauria d'estranyar l'absència de desvetllaments per la situació de les dones en els seus textos filosòfics i de barricada? No va escoltar degudament a Charles Fourier; però tampoc va immortalitzar la Flora Tristán, després d'haver-la seguit amb atenció d'alumne en algunes de les seves premisses. Es va oblidar d'Honoré de Balzac sacsejat per les aberracions masculines de l'època, malgrat que aquesta ploma distingida de la literatura va ser per a Marx gairebé un objecte de culte. Quan Nova York era encara un llogaret, més de tres-centes dones van escriure La Declaració de Sentiments, generant sense saber-ho un manifest paral·lel amb aquests dotze punts subversius. Presumiblement, no llegit pels fundadors del socialisme científic.

Que tot allò dit no soni a rancor sinó a perplexitat. Gràcies als esforços desvetlladors de la historiografia feminista i als fantasmes i als morts es poden treure els mobles vells. Llavors la memòria anirà recobrant la claredat de la justícia.

Els oblitats en el món d'allò públic

El moment històric de Karl Marx i de Friedrich Engels ja estava impregnat per la radicalitat de les crítiques i les polèmiques que s'anaven succeint entorn als drets de la ciutadania civil, social i política de les dones durant la desarticulació de l'Antic Règim.

A l'Europa del segle XVIII, dues figures seran les precursors de la teoria feminista de la modernitat. Olímpia de Gouges per una banda, inspirada en la Declaració dels Drets de l'Home va redactar, el 1791, la Declaració dels Drets de la Dona i de la Ciutadania. Per altra banda, Mary Wollstonecraft va escriure un any més tard *La Vindicació dels Drets de la Dona*. Tots dos van constituir al·legats inaugurals contra l'impediment d'exercir la igualtat en el nou espai d'allò públic, construït –paradoxalment– com un espai d'igualtat. És a dir: un sistema polític definit per la universalitat, ço és, per la no exclusió, acaba exclouent les dones.

Durant la Revolució Francesa la participació femenina es va expressar a través d'una diversitat de formes de ciutadania, entre les quals la intervenció directa.

Però no només les dones van qüestionar la discriminació i la desigualtat, també es va sentir la veu d'homes lúcids. Els socialistes utòpics –Saint-Simon, Fourier i Owen– van avançar un pas més: van posar en discussió les pràctiques afectives i sexuals de la burgesia. Així, van aconseguir visualitzar en els fenòmens històrics de l'època els sectors més oprimits de la societat industrial: els obrers, les dones i els nens. Charles Fourier, dirigint la seva crítica al sistema civilitzat, va demostrar la repressió de les passions i el domini hegemònic masculí a l'interior de la família. Des d'aquest punt de vista, va denunciar la perversitat de la moral burgesa. L'emancipació de l'eros, la dissolució de la monogàmia i l'alliberament de les dones quant a les seves obligacions domèstiques i familiars, seran els eixos vertebrals del seu ideal de societat futura. Assinatures que, encara avui, resten pendents. El seu lema *El grau d'emancipació de la dona és la mesura natural de l'emancipació en general* impactarà en les anàlisis posteriors del marxisme i del liberalisme, pel seu desplegament de gosadia.

La gran figura del feminisme entre els socialistes utòpics va ser Flora Tristán. Va ser precursora en vincular les reivindicacions de gènere amb les de classe, en dir: la dona és proletària del proletari. Fins i tot el més oprimat dels homes vol oprimir a un altre ésser: la seva dona. Aquesta lluitadora ardent va impulsar també l'internacionalisme. Va travessar tota França, animant els treballadors a unir-se i a organitzar-se al crit de *Proletaris del món, uniu-vos*. Va ser una clara prèvia del posterior paradigma marxista, que no compta amb el degut reconeixement de la seva autoria. Però no tot el sexisme es va dirimir en el camp de les idees polítiques, sinó també en el de la literatura de l'època. Gustave Flaubert, Honoré de Balzac, Henry Ibsen, van alertar sobre la desigualtat de gènere. Entretant, la moguda parisenca es va veure enriquida amb la iniciativa de Eugène Niboyet en fundar el primer periòdic feminista: *La Voix des Femmes*, editat de març a juny del 1848.

Oblits en el món d'allò privat

Els sotrats movimentistes de les dones pels seus drets al món d'allò públic no van ser compresos en el Manifest Comunista com un manifest de resistència, d'acció i de pressió, malgrat els desitjos expressats en aquest text: [...] *els comunistes donen suport a tot moviment revolucionari contra el règim social i polític existent [...]*. Encara menys van comprendre les condicions de funcionament de la unitat domèstic-familiar.

Per explicar el antagonisme capital-treball, es va diluir en el concepte de desigualtat de classe el de gènere: d'una banda, en el procés de producció entre assalariats i assalariades i per l'altre, en la unitat domèstic-familiar entre treball domèstic i treball assalariat. Una de les manifestacions més mesurables d'aquesta desigualtat entre els sexes és la remuneració. Al mercat laboral, les dones reben una paga inferior. En la família, manquen de retribució material.

La divisió sexual del treball no va ser tractada en el Manifest, per considerar-se part de la relació natural. De manera que van deixar sense abordar en el pla teòric la categoria de reproducció biològica, categoria constitutiva de la divisió de tasques entre els gèneres a l'interior del privat; espai que, d'aquesta manera, es conforma per a les dones com a generador de desigualtat i de submissió.

Per cert, el Manifest Comunista no va ser l'única obra de l'època que va desconèixer la funció que compleix el treball domèstic femení: la de reposició de la força de treball, condició necessària per a l'extracció de plusvàlua. Una de les raons d'aquesta tendència va radicar que l'estudi de l'organització de la producció material, va emfatitzar allò econòmic. A conseqüència d'aquesta determinació analítica imperativa, la doble jornada i el treball domèstic queden ocults en el procés productiu.

En prioritzar la producció material, es van esbiaixar les variables de consum i d'intercanvi, constitutives i bàsiques de la unitat domèstic-familiar. Amb aquestes formulacions es va reforçar aquesta ocultació, donada la impossibilitat d'abordar el rol protagonista de les dones dins de les estructures de parentiu. Van perdre de vista el fet que els subjectes no només viuen i treballen en classes, també en famílies.

A diferència d'Engels, Marx no va poder, per trobar-se consubstanciat amb el clima de l'època, sostreure's de les teories evolucionistes sobre la família, entre les quals l'obra de l'etnòleg Lewis Henry Morgan. Per a Morgan, el camí cap a la civilització hauria recorregut cinc estadis: de l'horda promíscua originària s'arribava a la família patriarcal monogàmica.

Però al segle XIX els antropòlegs no van ser els únics a parlar sobre l'existència del patriarcat. L'historiador J.J. Bachofen va ser el seu principal difusor. El patriarcat, fase final i superior de la Història, superaria inevitablement al poder de les dones. Els homes

eren forma i esperit, mentre que les dones naturalesa i matèria. La imposició dels valors superiors masculins, i amb ells els de la família patriarcal, possibilitaria finalment el naixement de l'Estat, creació suprema de l'esperit humà.

No hi ha dubte que F. Engels, amb la seva obra *Els Orígens de la Família, la Propietat Privada i l'Estat*, del 1884, va aconseguir desmarcar-se d'aquesta línia de pensament evolucionista. La seva magistral formulació entorn al desenvolupament antagònic entre homes i dones en la família monogàmica i entorn a la primera opressió de classe, que va ser l'exercida pel sexe masculí sobre el femení, així ho expressa. Però aquesta és una altra discussió.

Presumiblement, va ser tot aquest sistema de representacions ideològiques que va contribuir a la invisibilitat del gènere femení en el Manifest Comunista...

Arrodonint conclusions

De ser un mer programa partidari amb estètica de barricada, va passar a constituir-se en una brillant conceptualització del capitalisme i en una crida a derrocar-lo; adquirint així una vida pròpia que inspiraria les lluites obreres durant el segle XIX. Per tant, recordar-ho no és només un fet nostàlgic o una efemèride.

El Manifest va pretendre ser un programa teòric-pràctic d'urgència d'una agrupació replegada en la clandestinitat. Possiblement per aquesta raó va presentar omissions. El que resulta incomprensible és que amb les nombroses reedicions això no s'hagi reparat. Si bé és un text reflexiu de la política pensada des de la història, el que no hauria d'haver estat absent és el col·lectiu de dones en tant que subjecte de drets en acció.

Cal assajar noves lectures per enriquir la teoria crítica del capitalisme amb la teoria crítica del patriarcat; ampliant així el cos teòric entorn de l'explotació, la desigualtat i la injustícia universals. I les feministes tenim, en aquest sentit, aportacions per fer.

Avui, 150 anys més tard de la seva aparició, l'entendem com un document de ple interès per dirigir la nostra mirada. La seva significació històrica i política és indiscutible. Per això, intentem centrar la qüestió en certs interrogants suggestius:

- Per què les lluites emancipatòries de les dones no van ser considerades en el Manifest com a lluites contra l'opressió?
- Quan el Manifest invoca la classe obrera, incloïa o exclouïa els moviments reivindicatius de dones?
- En el Manifest es fa referència a les dones com un instrument de producció de la burgesia. Caldria preguntar llavors què es vol dir quan es diu producció. Es

refereix a la producció econòmica formal, a la producció econòmica domèstica o a la reproducció biològica?

- Així també en aquest document s'assenyala que la burgesia redueix les relacions familiars a simples relacions de diners. Se suposa amb això que al món privat no existien ja desigualtats i injustícies?
- Per què no incorporar avui les resignificacions que fan els estudis feministes sobre les categories clàssiques del marxisme (plusvàlua, alienació, explotació, producció) a l'àmbit particular de la unitat domèstica i familiar? Com també per què no incorporar els nous termes encunyats entorn del treball domèstic?

El particularisme de la teoria feminista enriqueix la categoria classe amb una altra forma d'opressió: la patriarcal. Si al segle XIX existia una forta desigualtat entre la teoria feminista i la del capitalisme, en l'actualitat els estudis feministes impliquen un camí sense de no retorn. El seu accelerat trajecte, forjat des dels anys 60, demostra que no és un camp en el qual desapareix la importància de les lluites entre el capital i el treball, ni és un conjunt de temàtiques subordinades a la contradicció principal. És, per contra, la forma en què s'expressa avui la lluita per les condicions materials d'existència i de ciutadania plena de la meitat de la població.

